

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

*

พิชญ์ ช่วยศรี **

คำสำคัญ : การบริหารจัดการน้ำ/อ่างเก็บน้ำบางพระ

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

น้ำ จัดเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตและมีความสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะประเทศไทยที่มีเกษตรกรรมเป็นพื้นฐาน เมื่อความต้องการใช้น้ำมีมากขึ้นขณะที่ปริมาณทรัพยากรน้ำยังคงมีอยู่อย่างจำกัดและมีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ ปัญหาของทรัพยากรน้ำในประเทศไทยคือ ในช่วงฤดูแล้งมีน้ำน้อยเกินไปทำให้เกิดสภาพแห้งแล้ง ปัญหาน้ำท่วมในฤดูฝนมีน้ำมากเกินไปเกิดอุทกภัย จึงมีการหาวิธีการใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดและหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าว เช่น มีการนำระบบชลประทานมาใช้ และการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (ศรีสิทธิ์ ตรียศ 2553, หน้า 14-27) การป้องกันและแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ คือ การพัฒนาคน ให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ มีมาตรการบังคับอย่างมีประสิทธิภาพและมีการวางผังเมืองให้เหมาะสม

จังหวัดชลบุรีเป็นแหล่งท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมที่สำคัญในภาคตะวันออก การขยายตัวของแหล่งชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว เป็นสาเหตุให้การใช้น้ำมากขึ้น ทำให้พื้นที่ชลบุรีเข้าสู่ภาวะวิกฤตขาดแคลนน้ำหากปริมาณฝนตกน้อยกว่าเกณฑ์ปกติ ปัญหาเรื่องน้ำใช้จึงมีความสำคัญเพิ่มขึ้นมาก กรมชลประทานจึงได้สร้างอ่างเก็บน้ำบางพระขึ้น สามารถส่งน้ำเพื่อใช้ในการเพาะปลูกและใช้ทำประปา

-----
*บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

โดยมีรองศาสตราจารย์อนงค์ทิพย์ เอกแสงศรี เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

**นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชาการจัดการงานสาธารณะ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของอ่างเก็บน้ำบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เพราะเล็งเห็นว่าเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ และมีความสำคัญต่อพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก เพื่อหาแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำจากการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และนำไปสู่การพัฒนาอ่างเก็บน้ำบางพระอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษาการ

- 1) เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของอ่างเก็บน้ำบางพระ
- 2) เพื่อศึกษาปัญหาในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของอ่างเก็บน้ำบางพระ
- 3) เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีการดำเนินการศึกษา

จากการวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมุ่งการค้นหาคำตอบให้ความรู้ ความเข้าใจในเชิงลึก ครอบคลุม และมีรายละเอียดของข้อมูลรอบด้านอย่างเป็นองค์รวมที่เกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา

1.การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาโดยค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร จากเว็บไซต์อินเทอร์เน็ต วิทยานิพนธ์ และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อรวบรวมแนวคิดนักวิชาการและเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาเพื่อเป็นแนวคิดและเป็นเครื่องมือชี้้นำในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

2.การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (in-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง การวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกครั้งนี้ จะทำการเก็บข้อมูล ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำและเจ้าหน้าที่โครงการชลประทานชลบุรี เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงและนำรายละเอียดของการจัดการทรัพยากรน้ำของอ่างเก็บน้ำบางพระมาอธิบาย

ผลการศึกษาและอภิปราย

จากผลการศึกษาสรุปได้ว่า

- แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของอ่างเก็บน้ำบางพระ

จากการศึกษาพบว่าอ่างเก็บน้ำบางพระมีหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลแยกเป็นในภาคการเกษตร และนอกภาคการเกษตร การบริหารจัดการน้ำส่วนใหญ่เพื่อด้านอุตสาหกรรมและอุปโภคบริโภคเป็นหลักถึง 95% และในส่วนของการเกษตรเพียง 5% เท่านั้น ในภาคการเกษตรอ่างเก็บน้ำบางพระจะรับผิดชอบเฉพาะพื้นที่อำเภอศรีราชา มีกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำบางพระ-เหมือง-แสนสุข เป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำของอ่างเก็บน้ำบางพระ อยู่ในความรับผิดชอบดูแลของโครงการชลประทานชลบุรีเพียงกลุ่มเดียว

การทำเกษตรหลังฤดูฝนก็จะใช้น้ำชลประทาน การบริหารจัดการน้ำของอ่างเก็บน้ำบางพระจะใช้วิธีการส่งน้ำผ่านทางคลองสายใหญ่ไปยังคลองสายย่อย ซึ่งทางโครงการชลประทานชลบุรีมีการจัดประชุมวางแผนการจัดสรรน้ำกับกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำในทุกๆเดือน เพื่อสำรวจความต้องการน้ำและ

ปัญหาที่เกิดขึ้น มีการสำรวจและวางแผนชนิดของพืชที่เกษตรกรปลูกเพื่อทำแผนการจัดสรรน้ำให้เพียงพอต่อความต้องการ

- ปัญหาในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของอ่างเก็บน้ำบางพระ

อ่างเก็บน้ำบางพระมีความจุอ่างอยู่ที่ 117,000,000 ลูกบาศก์เมตรต่อปี พบปัญหาว่าปริมาณน้ำที่จะไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำเพียง 40,000,000 ลูกบาศก์เมตรต่อปีเท่านั้น ทางโครงการชลประทานชลบุรีจึงต้องมีการวางแผนการใช้น้ำ โดยผันน้ำเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการ ผันน้ำจากคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิตมาลงอ่างเก็บน้ำบางพระ ปีละ 70,000,000 ลูกบาศก์เมตรต่อปี และบริษัทอีสท์ วอเตอร์ จะมาฝากน้ำอีกในช่วงฤดูน้ำหลาก 30,000,000 ลูกบาศก์เมตรต่อปี ส่งผลให้ปัจจุบันอ่างเก็บน้ำบางพระมีน้ำเพียงพอต่อความต้องการ และต่อไปจะมีแนวโน้มความต้องการใช้น้ำจะสูงขึ้นเรื่อยๆ โดยชลประทานจะมีโครงการวางแผนผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำประแส มาลงอ่างเก็บน้ำหนองค้อ แล้วก็ผันจากอ่างเก็บน้ำหนองค้อมาลงอ่างเก็บน้ำบางพระไว้อีกส่วนหนึ่งเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการน้ำที่เพิ่มขึ้น

ปัญหาการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ คือ น้ำมักไปไม่ถึงปลายคลอง เกิดจากการที่ไม่มีความรับผิดชอบในการใช้น้ำ ต้นคลองเปิดบานประตูน้ำก่อนเวลาที่กำหนดทำให้น้ำไปไม่ถึงปลายคลอง อีกทั้งปัญหาในการปลูกพืชในพื้นที่ที่ปลูกไม่เหมือนกัน ทำให้ความต้องการใช้น้ำแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน

การบำรุงรักษาอาคารเป็นสิ่งสำคัญ หากเทียบกับการบริหารมีความสำคัญพอกัน เพราะถ้าอาคารไม่ได้รับการซ่อมแซมการบริหารจัดการน้ำบางส่วนก็จะล้มเหลว โครงการชลประทานชลบุรีมีการบำรุงรักษาอาคารรายปี ปัญหาคืองบประมาณไม่เพียงพอในการบำรุงรักษา

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาในครั้งนี้ การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ : กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี สามารถอภิปรายได้ดังนี้

- วิเคราะห์หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

จากปัญหาการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ ที่ว่าน้ำปลายคลองไม่เพียงพอเนื่องจากมีการเปิดประตูก่อนเวลาที่กำหนด ควรแก้ไขโดยการเปิดน้ำให้ไปถึงปลายคลองก่อน จากนั้นจึงให้เกษตรกรปลายคลองเปิดใช้น้ำก่อนแล้วไล่เปิดน้ำมาให้สุดต้นคลอง และให้เกษตรกรทำบ่อกักเก็บน้ำของเกษตรกรเองภายในครัวเรือเพื่อลดปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง หากเกิดความไม่ยุติธรรมหรือไม่มีความรับผิดชอบในการใช้น้ำต้องใช้บทลงโทษของกลุ่ม เพื่อให้เกิดความยุติธรรมกับสมาชิกภายในกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ

ปัญหาในการปลูกพืชในพื้นที่ที่ปลูกไม่เหมือนกัน ทางเกษตรอำเภอร่วมกับชลประทานต้องวางแผนร่วมกัน โดยคำนวณปริมาณน้ำที่กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำสามารถใช้ได้ให้เพียงพอกับชนิดของพืชที่ควรจะปลูก และสำรวจตลาดที่จะส่งพืชไปขายหรือต่อยอดแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่อไป

ปัญหาพื้นที่ทางการเกษตรของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำที่ลดลงเรื่อยๆ ไม่มีแนวทางในการลด แต่กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำจะต้องยึดมั่นในพลัง โดยในการทำกลุ่มจะต้องปลูกใจให้กำลังใจ ให้สมาชิกกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำแข็งแรงแทน คงไม่สามารถหยุดยั้งสังคมที่เปลี่ยนไปได้ แต่กลุ่มสามารถช่วยได้โดยการสร้างพลังจากกิจกรรมที่ความสัมพันธ์กลุ่มให้คนเข้ามามีส่วนร่วมได้

ข้อเสนอแนะ

- ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้

ควรมีการนำเอากระบวนการและหน้าที่ในการบริหารจัดการซึ่งประกอบด้วย การจัดทำแผน การจัดทำโครงสร้างองค์กร อำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบงานการบริหารจัดการของอ่างเก็บน้ำบางพระ ให้เหมาะสม

กฎของชลประทานที่บังคับใช้ควรมีความเข้มงวดและเด็ดขาด สามารถใช้เป็นข้อบังคับหรือข้อห้ามในการปฏิบัติของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ เพื่อป้องกันและดูแลอ่างเก็บน้ำบางพระได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการใช้กฎหมายควรเน้นการสร้างความเข้าใจและตระหนักในหน้าที่ของเกษตรกร สำหรับการกำหนดข้อบังคับหรือกฎหมายควบคุมนั้นควรจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบข้อบังคับของกฎหมาย หากประชาชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดเงื่อนไขข้อบังคับก็จะทำให้ประชาชนมีความเคารพต่ออำนาจกฎหมายที่ตนเองมีส่วนร่วมในการกำหนดขึ้นมา

- ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาถึงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของอ่างเก็บน้ำบางพระในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เป็นเรื่องค่อนข้างลึกต้องอาศัยความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้ง ความไว้วางใจ จึงจะได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ประกอบกับมีข้อจำกัดเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านเวลา ดังนั้นในครั้งต่อไปหากผู้วิจัยท่านใดมีความสนใจที่จะศึกษาเพื่อต่อยอดเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของอ่างเก็บน้ำบางพระให้ได้ข้อมูลที่ลึกและตรงกับความเป็นจริงให้มาก ควรเน้นปัจจัยด้านเวลาในการศึกษาให้มาก สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่นำมาศึกษาอาจจะเพิ่มจำนวนมากกว่าในครั้งนี้อย่างน้อยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดลออคลุม